

ИСТОРИЈСКИ РАЗВОЈ ПИРОТСКОГ ГРАДА ОД ДРУГЕ ПОЛОВИНЕ XIV ДО КРАЈА XV ВЕКА

У раду се разматра утицај политичких, друштвених и економских процеса на правце урбаног развоја позносредњовековног Пирота. Хришћанско-османски сукоби на југоисточној српско-турској граници у први план су истакли војну и одбрамбену функцију града. Последица тог процеса била је изградња нове пиротске тврђаве за време власти кнеза Лазара (1373–1389) и деспота Стефана Лазаревића (1389–1427). Истовремено, уочљив је процес слабљења цивилне функције, праћен депопулацијом услед честих ратова. Успостављање османске власти од краја XIV века пратио је процес постепене оријентализације града. Кроз анализу белешки из путописа, трактата и хроника истражује се начин перцепције изгледа Пирота и његове функције од стране савременика. Поред тога, у мери коју допуштају оскудни изворни подаци, даје се осврт на ревитализацију цивилних и економских чинилаца градског живота након средине XV века.

Кључне речи: Пирот, урбана историја, кнез Лазар, деспот Стефан, оријентализација

Након турског заузимања Галипоља 1354. године, османска претња постала је неизоставни чинилац политичког, друштвеног и економског живота јужне и југоисточне Европе у позном средњем веку.³ Притисак Турака се у другој половини XIV века осетио и на границама српских средњовековних области, што је узроковало потребу за снажнијим утврђивањем пограничног простора (Поповић, 1989: 71). Међу градовима на датом подручју налазио се Пирот, чију је стратешку важност, поред положаја на југоисточној граници, одређивала позиција на траси Цариградског друма (Шкриванић, 1974: 90–91).

Изворне вести о граду у XIV и XV веку оскудне су и фрагментиране. Пирот је забележен у литератури насталој у контексту планирања ратова против Османлија, која обухвата путопис (Broquière, 1892, 203), трактат (Pertusi, 1981: 88) и *огледало владара* за пољског краља Јана I Олбрахта

¹ igor.stamenovic@filfak.ni.ac.rs

² Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-47/2023-01/200165).

³ За шире просторно разумевање османских освајања на Балкану в. (Schmitt, 2016).

(1492–1501) (Mihailović, 2010: 64–65).⁴ Помиње се, такође, у делима османских историчара (Neşri, 1949; Anonymus, 2006). Забележен је у угарској повељи из времена Дуге војне (1443–1444) (Balássy, 1875: 251), као и у писму ердељског војводе Јована Хуњадија из 1454. године (Fejér, 1844: 202–204, по. 67). Османски дефтери из XV века сведоче о промени имена града (Недков, 1966: 21–51). Вредну допуну писаним изворима пружају закључци археолошких истраживања (Васић Петровић, 2010; Пејић, 2015).

Почев од средине XX века, пиротски град је у историографији разматран у склопу ширих тема попут средњовековне прошлости српских градова (Дероко, 1950, 132–133; Крстић, 2016), југоисточне Србије (Мишић, 2002) и Понишавља (Крстић, 2001). Студије о пиротском крају у средњем веку (Храбак, 1950; Калић, 1979; Мишић, 1997), иако нису засебно анализирале феномен града, показују оквире његовог историјског развоја. Град је био предмет археолошких студија (Петровић, 1954; Пејић, 1996, 12–22) и уврштен је у лексикон средњовековних српских градова (Копривица, 2010). Циљ овог рада је да кроз студију случаја Пирота пружи увид у политичке факторе обликовања урбаног развоја и друштвених процеса у позносредњовековном граду на српско-османској граници. Фокус је стављен на утицај перманентног ратног стања до средине XV века и на, добрим делом паралелни, процес успоставања турске власти у граду.

Половином XIV века Пирот се налазио у оквиру Српског царства. Након распада царства (1371) ушао је у састав државе кнеза Лазара (Мишић, 1997, 52). Јужне и источне границе Лазареве државе биле су најизложеније османским ударима, због чега су нарочито биле порозне (Шуица, 2007, 39). Наведено стање довело је до јачања војне функције пограничних градова. Првобитно пиротско утврђење налазило се на брду Сарлах, на северозападном ободу Пиротске котлине. Подигнуто је у позноантичком периоду, а обновљано и коришћено од XI до XIV века (Калић, 1979: 53; Васић Петровић, 2010: 441; Пејић, 2015: 456). По свему судећи, тврђава на Сарлаху је до времена кнеза Лазара постала неадекватна за снажнији отпор, те је напуштена. Нови град подигнут је на равном простору, на издвојеној ниској стени у подножју Сарлаха, близу ушћа реке Бистрице у Нишаву. За утврђења Моравске Србије локација тврђаве на равном, стратешки важном простору, није била реткост (Поповић, 1989: 72–73). При подизању пиротског утврђења у обзир су узете погодности терена и природна заштита коју су пружали водотокови и мочвара у непосредној близини (Петровић, 1954: 298).

Градитељи су следили образац типичан за новоизграђене тврђаве у XIV веку (Поповић, 1989; Амедоски и Петровић, 2011: 128). Камено утврђење је полигоналног облика, пружа се у правцу исток-запад и димензија је 50 x 35 метара. Куле су постављене на све четири стране. Донжон кула подигнута

---

⁴ О карактеру *Турске хронике* Константина Михаиловића из Островице прегледно в. (Ivanović, 2021: 158).

је у склопу северног бедема. Улазна капија била је на југозападној страни. Мало је објеката сачувано у унутрашњости тврђаве. У источном делу налази се зграда коју предање везује за цркву, али њена структура не показује такве одлике (Петровић, 1954: 298–300; Крстић, 2001: 53–54; Копривица, 2010: 212). По аналогiji са другим средњовековним утврђењима, капела унутар тврђаве пре би се могла очекивати у саставу донжон куле.⁵ Сазнања о изгледу града изван зидина такође су ограничена. Испитивање културних слојева цркве под Сарлахом показала су да је била активна у XIV веку (Васић Петровић, 2010: 444; Пејић, 2015: 458–461). Посредно се претпоставља постојање трга у саставу подграђа, на основу његовог јављања у османском периоду (Мишић, 2002: 66).⁶

Ново утврђење нашло се на удару 1385. године, када су Османлије први пут освојиле горње и средње Понишавље (Калић, 1979: 195–197). Ратовање око Пирота осамдесетих година XIV века описао је османски историчар Мехмед Нешри у делу *Огледало света* са краја XV века (Neşri, 1949: 260–263; Нешри, 1957: 46–47). Језгро извештаја прихваћено је у науци као валидан историјски извор (Калић, 1979: 196–197; Крстић, 2001: 13). Османски писац наводи да је Пирот припадао *Шишману*, извесно бугарском цару Ивану Шишману (1371–1395), те да су га Османлије под великим везиром Чандарли Али-пашом (1387–1406) од њега освојиле, а Лазар потом од Турака преузео. Описујући град, Нешри наводи постојање *брда* иза и *шеварики*, одн. *рогоза*, испред града (Neşri, 1949: 260–261; Нешри, 1957: 46, 47, нап. 3). Даљи текст приповеда о Лазаревом слању извесног властелина Димитрија, који је успео да се споразуме са становницима Пирота и преузме град (Neşri, 1949: 262–263; Нешри, 1957: 47). Турци су предузели противнапад у коме је страдала градска околина, те је Лазар послао ново појачање (Neşri, 1949: 262–263; Нешри, 1957: 47). Сазнавши за припрему још једног османског удара, Лазарев војсковођа, који је у делу описан као кнежев рођак, одн. *сестрић*,⁷ *тврђаву запали, а варош разори, невернике му пресели и хитно се измаче* (Neşri, 1949: 262–263; Нешри, 1957: 47). Наведени цитат сведочи о расељавању становништва и депопулацији града у току борби.

Нешријев извештај се у делу историографије везује за српско-турско ратовање у Понишављу 1385/86. године (Калић, 1979: 196–197; Мишић, 1997: 53). Упркос пишчевом помену Шишманове власти над градом, Пи-

⁵ О капелама у донжону в. (Живојиновић, 1972: 103–128; Симић, 1991: 97; Катић, 2020: 109).

⁶ За процес трансформације средњовековних тргова у османске пазаре на примеру Браничева в. (Крстић, 2007).

⁷ Уколико се ради о веродостојном податку, могао би се односити на Стефана Мусића, сина челника Мусе и Лазареве сестре Драгане, кога Нешри, управо као *сестрића*, наводи међу српском војском у Косовском боју (1389). Стефаново учешће у боју потврђено је у другим изворима (Neşri, 1949: 293; Нешри, 1957: 47, 62; Шуица, 2000: 116).

рот је у поменутом периоду улазио у састав Лазареве државе.⁸ Посматрано хронолошки, османски поход на Шишманове територије и освајање Софије 1385. године вероватно су били део једне, јединствене кампање која је, истовремено са Бугарском, била усмерена ка држави кнеза Лазара.⁹ Нешријево навођење Шишмана могло је бити последица неразликовања наведена два правца турског напада.

Уочљиво је, међутим, да је излагање о Пироту хронолошки и концептуално одвојено од приповести о освајању Ниша 1386. године (Нешри, 1957: 23–24, 46–47), те да следи иза извештаја о неверству цара Ивана Шишмана и гомилању српске војске са помоћним одредима у суседству (Нешри, 1957: 37–41, 45–46). Шишманов раскид вазалства око 1388. године изазвао је 1388/89. године кампању великог везира Чандарли Али-паше (Нешри, 1957: 37–45). На основу Нешријевог текста, у историографији се, поред претходно наведеног, формирало гледиште да је ратовање око Пирота било саставни део Али-пашиног похода (Mantran, 1960: 394). Мало је вероватно да је поменута кампања захватила Пирот, будући да велики везир војску није усмерио ка западним, већ ка источним и северним деловима Бугарске, као и ка престоници у Великом Трнову (Божилов и Гюзелев, 2001, 662–663; Fine, 2009: 407; Reinert, 1993: 172–173). Међутим, Нешријева хронологија не би због тога нужно морала бити погрешна. Наиме, кнез Лазар и Вук Бранковић су 1387. године активно куповали ново наоружање припремајући се за рат против Османлија (Шуица, 2006: 114–116). Шишманов раскид турског вазалства доводи се у везу са одјеком хришћанске победе код Плочника (1386/87) (Божилов, 2008: 120; Fine, 2009: 407; Андреев и Лалков, 1996: 282–283). Рачунајући на закупираност Османлија ратовањем у Бугарској, Лазар је имао простора да покуша да поврати Пирот у тренутку ослабљене заштите границе за време трајања Али-пашиног похода.

Убрзо након турског освајања, отпочео је процес оријентализације Пирота. Изградња прве џамије везује се за султана Мурата I (1362–1389). Муратова џамија се касније не помиње, те је изгледно да је срушена након обнове српске власти над градом (Амедоски и Катић, 2014: 8; Велкова и Панајотовић, 2018: 51). За Муратово време везан је и први помен пиротских дервиша, којима је султан у вакуф дао мезру, тј. напуштено село, Бостање (Крстић, 2001: 41; Амедоски и Катић, 2014: 8). Реч је о дервишима хетеродоксног календаријског реда, важног фактора османске колонизације на Балкану.¹⁰

---

⁸ О српско-бугарској граници на подручју Пирота у XIII и XIV веку в. (Алексић и Стаменовић, 2015).

⁹ О бугарско-турском ратовању у првој половини осамдесетих година XIV века в. (Fine, 2009: 407; Борисова Георгиева и Генчев, 1999: 27; Андреев и Лалков, 1996: 282–283).

¹⁰ О овом реду в. (Акимускин, 1991). О улози исламске хетеродоксије у османској колонизацији в. (Antov, 2017: 41–93).

Након битке код Ангоре (1402) и смрти султана Бајазита I (1389–1402), криза у Османском царству и грађански рат између султанових синова створили су услове да се деспот Стефан Лазаревић окрене Понишављу. Ниш је враћен око 1403/04. године, а уступање горњег и средњег Понишавља вероватно је укључено у деспотове услове за склапање савезништва са принцом Мусом, претендентом на османски престо. Након преузимања власти, султан Муса (1410–1413) није испунио договор (Калић, 1984: 32–33; Мишић, 1987: 75; Крстић, 2001: 14–15). Раскинувши савез, деспот је предузео напад ка пиротском крају, чије појединости нису познате (Мишић, 1997: 54; Крстић, 2001: 16). Уколико је до заузимања града и дошло, оно није било трајно, јер је 1413. године Пирот био полазна тачка Мусине кампање против Српске деспотовине (Калић, 1979: 198; Мишић, 1987: 75). Након Мусиног пораза и погибије 5. јула 1413. године у бици код села Чаморлу, нови султан Мехмед I (1413–1421) уступио је Пирот деспоту Стефану (Мишић, 1997: 53–55; Крстић, 2001: 17).

По обнови српске власти, пиротски град је додатно утврђен, добивши још једну целину, данашњи Средњи град. Деспотово камено утврђење елипсоидног је облика, са пространим двориштем. Димензија је 70 x 60 метара и простире се јужно, источно и северно у односу на Горњи град. Улаз је постављен на јужној страни бедема (Петровић, 1954: 301; Копривица, 2010: 212–213).

Доласком на власт султана Мурата II (1421–1451), обновили су се српско-турски сукоби. Османски продор ка Крушевцу 1425. године уследио је из правца Софије, преко Пирота (Калић, 1979: 199; Крстић, 2001: 18). Деспот је са султаном закључио примирје чије појединости, осим извесног османског повлачења, нису познате (Калић, 1982: 212). Османлије су 1427. године обновили непријатељства и успеле да завладају свим градовима у Понишављу, укључујући и Пирот. Нови деспот, Ђураћ Бранковић (1427–1456), покушао је да војним и дипломатским путем поврати изгубљене крајеве, али безуспешно (Мишић, 1997: 55; Крстић, 2001: 18–19).

Опис града убрзо након турског освајања оставио је Бертрандон де ла Брокијер, који је по налогу бургундског војводе Филипа III Доброг (1419–1467) 1432/33. године путовао у Свету земљу са циљем прикупљања обавештајних података о Турцима (Svátek, 2015). У путопису *Le Voyage d'Outre-Mer* (1444/52), Брокијер наводи да се Пирот (*Pirotte*) налазио на реци Нишави, те да *varoui (une ville)* није била оивичена зидинама, при чему је вероватно подразумевао њен цивилни део. Сведочи о *малој тврђави (ung chastel)*, чије прилазе је са једне стране бранила Нишава, а са друге *велика баруштина* (Broquière, 1892: 203; Brokijer, 1950/2002: 106). Брокијер извештава да је *само мало Турака* насељавало град, не наводећи постојање хришћанске популације (Broquière, 1892: 203; Brokijer, 1950/2002: 106).

Османска власт над Пиротом привремено је прекинута током Дуге војне. Град је у борбама коришћен као војно упориште, како османско, тако

и хришћанско. Крсташка војска, предвођена пољским и угарским краљем Владиславом III Јагелонцем (1434–1444), Јованом Хуњадијем и деспотом Ђурђем, кретала се трасом Цариградског друма, поразивши новембра Османлије на потезу између Бовна и Ниша (Максимовић, 2013: 55). Према анонимном османском спису *Свети ратови султана Мурата, сина султана Мехмеда кана*, Пирот је у тренутку крсташког продора представљао упориште румелијског беглербега Касим-паше (Anonymus, 2006: 48; Jefferson, 2012: 325–326). Судићи према излагању анонимног писца, у Пироту је одржано саветовање Касим-паше, Турахан-бега и других господара Румелије ради планираног сукоба са крсташима (Anonymus, 2006: 48). Након пораза код Ниша, Касим-паша се повукао ка Пироту, одакле је наставио према истоку, претходно спаливши град *до пепела, тако да није остало ни трага од људи* (Anonymus, 2006: 49, 56). Крсташа су стигли у Пирот до 22. новембра, када је краљ Владислав издао повељу деспоту Ђурђу у којој помиње *тврђаву која се зове Пирот (oppidum Pÿrotha vocatum)* (Balássy, 1875: 251; Крстић, 2016: 130). Употреба термина *oppidum* у повељи,¹¹ као и Брокијеров опис града, указују да је Пирот у овом периоду преваходно представљао војно утврђење, без изражене цивилне функције.

Након консолидовања снага, крсташа су наставили поход ка Софији. Претрпевши пораз код Златице 12. децембра 1443. године, натерани су у повлачење. Пирот је још једном послужио као крсташки војни логор, одакле је војска кренула правцем ка Нишу (Anonymus, 2006: 64; Jefferson, 2012: 325–333, 350–351; Крстић, 2016: 130). Упркос победи код Куновице (Суве планине) 2. јануара 1444. године, већина крсташа се вратила у Угарску. Сегединским миром (1444) између Српске деспотовине и Турака. Понишавље је остало ван српске државе (Калић, 1979: 199–200; Мишић, 1997: 55–56).

Град је страдао приликом угарско-српског контранапада под вођством Јована Хуњадија, изазваног османским ударом на Деспотовину 1454. године.¹² У Хуњадијевом извештају о борбама наводи се да је хришћанска војска османске територије *све до града Пирота спалила и сажегла (usque ad civitatem Pirotha concretavimus et combussimus)* (Fejér, 1844: 203, no. 67). Хуњади за Пирот користи појам *civitas*, којим су у писму означени градови у пуном смислу те речи, попут Софије и Будима (Fejér, 1844: 203). Примећено је да поменута терминологија одступа од ранијег приказивања Пирота као неугледне вароши (Крстић, 2016: 131).

Године 1480/81. Мартин Сегон, српски хуманиста родом из Новог Брда и потоњи епископ Улциња, навео је Пирот на траси пројектованих крсташких рута у трактату *Quos terrarum limites*. Пирот је окарактерисао као *vicus*, што упућује на мање насеље или на село (Pertusi, 1981: 88). Крајем XV века, град је поменут у *Турској хроници* Константина Михаиловића из Островице.

¹¹ О средњовековном значењу термина *oppidum*, в. (Niermeyer, 1976: 740).

¹² О Хуњадијевој кампањи из 1454. године в. (Engel and Ayton, 2001: 295).

Излажући о Дугој војни, Константин је Пирот означио општом одредницом *место (miesto)* (Mihailović, 2010: 64–65; Михаиловић, 1986: 106).

Са учвршћивањем османске власти након 1444. године, процес оријентализације Пирота се наставио. Град је променио име у Шехиркој, како се први пут јавља у попису из 1446/55. године (Недков, 1966: 21–51). Назив је у науци тумачен или као *градско, варошко село*, или као *град шејхова*, тј. дервишких духовних старешина (Зиројевић, 1980: 234–236). Друго тумачење могло би се ставити у контекст улоге дервиша у османској колонизацији, при чему би се променом имена наглашавао нови, исламски идентитет места. Подизање нове џамије везано је за султана Мехмеда II (1444–1446, 1451–1481). Помен градских дућана у одредби о њеном издржавању упућује на обнову економског живота (Катић, 2007: 57). О трговини на пиротском пазару сведочи и присуство Дубровчана у Пироту од краја XV до прве половине XVI века. Дубровчани Радоје Стјепановић, Милиша Радичевић и Мохо Жила поседовали су у граду куће и дућане. Куповали су житарице, коже и восак, а продавали јефтине бојене тканине и другу робу корисну околним сељацима. Од стране Дубровчана град је бележен под старим именом, а Србија као област у којој се налазио (*in Servia, in loco vocato Pirot*), што је одраз ранијег територијалног припадања (Храбак, 1950: 114–115; Калић, 1979: 201; Крстић, 2001: 93).

Нема вести о броју пиротских домаћинстава у XV веку. У попису из 1530. године јављају се 165 пуна и 26 самачка муслиманска и хришћанска домаћинства (Крстић, 2001: 55; Катич и Амедоски, 2010: 167), што представља слику углавном завршеног процеса репопулације. Сва је прилика да је репопулација започела раније, са стабилизацијом османске власти, али услед мањка изворних вести, није могуће њено праћење у најранијој фази.

Листа референци

Извори:

- Anonymus, 2006: Anonymus, *The Holy Wars of Sultan Murad Son of Sultan Mehmed Khan*, in: *The Crusade of Varna, 1443-45* (Colin Imber, Ed.). Hampshire; Burlington: Ashgate, 41–106.
- Brokijer, 1950/2002: B. de la Brokijer, *Putovanje preko mora* (Preveo: Miodrag Rajičić). Beograd: Čigoja. (Originalno delo objavljeno 1950. godine).
- Broquière, 1892: B. de la Broquière, *Le Voyage d'Outremer de Bertrand de la Broquière premier écuyer tranchant et conseiller de Philippe le Bon, duc de Bourgogne (1432–1433)* (Charles Schefer, Ed.). Paris: E. Leroux.
- Fejér, 1844: G. Fejér, *Genus, incunabula et virtus Joannis Corvini de Hunyad, regni Hungariae gubernatoris, argumentis criticis illustrata*. Budae: Typis typogr. Regiae Universitatis Hungaricae.

- Катич и Амедоски, 2010: Т. Катич, и Д. Амедоски, Съкратен регистър на Пиротски кадилък от 1530 година. София: *Известия на държавните архиви*, XCIX, 158–199.
- Mihailović, 2010: К. Mihailović, *Memoirs of a Janissary* (Svatopluk Soucek and Benjamin A. Stolz, Eds.). Princeton: Markus Wiener Publishers.
- Михаиловић, 1986: К. Михаиловић, *Јаничарове успомене или турска хроника* (Приредио: Ђорђе Живановић). Београд: Просвета.
- Недков, 1966: Б. Недков (Прир.), Тимари в Софийско, у: *Турски извори за Българската история, серия XV-XVI* (Приредили: Николай Тодоров и Борис Недков). София: Българска академия на науките, 9–52.
- Неشري, 1957: М. Нешри, *Огледало света или историја Мехмеда Нешрије* (Приредио: Глигорије Елезовић). Београд: Научна књига.
- Neşri, 1949: М. Neşri, *Kitâb-ı Cihan-nümâ* (Faik Reşit Unat ve Mehmed A. Köymen, Eds.). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Pertusi, 1981: А. Pertusi, *Martino Segono di Novo Brdo, vescovo di Dulcigno : un umanista serbo-dalmata del tardo Quattrocento : vita e opere*. Roma: Istituto storico italiano per il Medio Evo.

Литература:

- Акимушкин, 1991: О. Ф. Акимушкин, Каландарија, у: *Ислам: енциклопедички лексикон*. Москва: Наука, 130–131.
- Алексић и Стаменовић, 2015: В. Алексић и И. Стаменовић, Црква св. Николе у Станичењу и српско- бугарско разграничење у Понишављу у XIII-XIV веку. Београд: *Београдски историјски гласник*, VI, 99–117.
- Амедоски и Катић, 2014: Д. Амедоски и С. Катић, Верске задужбине муслимана нахије Пирот (Шехиркој) 1570/1571. године. Београд: *Мешовита грађа (Miscellanea)*, XXXV, 7–18.
- Амедоски и Петровић, 2011: Д. Амедоски и В. Петровић, Тврђава Козник – од првог помена до краја 16. века. Београд: *Војноисторијски гласник*, II, 127–137.
- Андреев и Лалков, 1996: Ђ. Андреев и М. Лалков, *Българските ханове и царе от хан Кубрат до цар Борис III*. Велико Търново: Абагар.
- Antov, 2017: N. Antov, *The Ottoman “Wild West”: The Balkan Frontier in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Balássy, 1875: F. Balássy, A körmöczi levéltár okmányai a Kátay nemzetségről. Budapest: *Századok*, IX, 246–252.
- Борисова Георгиева и Генчев, 1999: Ц. Борисова Георгиева и Н. Генчев, *История на България XV-XIX век*. София: Анубис.
- Божилов, 2008: И. Божилов, Друго Бугарско царство (1186–1393/96), у: *Историја Бугарске* (Приредио: Срђан Пириватрић). Београд: Clío, 96–124.
- Божилов и Гюзелев, 2001: И. Божилов и В. Гюзелев, *История на средновековна България VII-XIV век*. София: Анубис.

- Дероко, 1950: А. Дероко, *Средњовековни градови у Србији, Црној Гори и Македонији*. Београд: Просвета.
- Engel and Ayton, 2001: P. Engel and A. Ayton, *Realm of St. Stephen: A History of Medieval Hungary, 895-1526*. London: Bloomsbury Publishing.
- Fine, 2009: J. Fine, *The late medieval Balkans : a critical survey from the late twelfth century to the ottoman conquest*. Ann Arbor: The University Of Michigan Press.
- Ivanović, 2021: М. Ivanović, The Image of Sultan Mehmed the Conqueror in the Turkish Chronicle (Memoirs of a Janissary) of Konstantin Mihailović. Београд: *Inicijal. Časopis za srednjovekovne studije*, IX, 153–177.
- Jefferson, 2012: J. Jefferson, *The Holy Wars of King Wladislas and Sultan Murad*. Leiden: Brill.
- Калић, 1979: Ј. Калић, Пиротски крај у средњем веку. Пирот: *Пиротски зборник*, VIII–IX, 185–201.
- Калић, 1982: Ј. Калић, Доба привидног мира, у: *Историја српског народа II* (Приредила: Јованка Калић). Београд: Српска књижевна задруга, 205–217.
- Калић, 1984: Ј. Калић, Ниш у средњем веку. Београд: *Историјски часопис*, XXXI, 5–40.
- Катић, 2020: С. Катић, Митрополијска црква Благовештења у Смедереву. Београд: *Историјски часопис*, LXIX, 107–126.
- Катић, 2007: Т. Катић, Муслиманске задужбине у Пироту од XIV до XVI века. Пирот: *Пиротски зборник*, XXXII–XXXIII, 55–62.
- Храбак, 1950: Б. Храбак, Пирот и Дубочица у дубровачким документима од краја XV до почетка XVII века. Београд: *Историјски гласник*, I–II, 114–117.
- Копривица, 2010: М. Копривица, Пирот, у: *Лексикон градова и тргова средњовековних српских земаља* (Приредио: Синиша Мишић). Београд: Завод за уџбенике, 212–213.
- Крстић, 2001: А. Крстић, *Понишавље у XV веку*. Београд: Ц-принт.
- Крстић, 2007: А. Крстић, Средњовековни тргови и османски пазари у Браничеву – континуитет и промене, у: *Моравска Србија : историја, култура, уметност* (Приредио: Синиша Мишић). Крушевац; Београд: Историјски архив Крушевац; Одељење за историју Филозофског факултета, 95–113.
- Крстић, 2016: А. Крстић, Српски градови и тргови у угарској грађи из времена „Дуге војне“ (1443–1444). Београд: *Историјски часопис*, LXV, 113–146.
- Максимовић, 2013: М. Максимовић, Срби и “Дуга војна” 1443/1444. године. Београд: *Војноисторијски гласник*, I, 45–71.
- Mantran, 1960: R. Mantran, ‘Alī Pasha Āndārli-Zāde, in: *Encyclopaedia of Islam. : Vol. I: A–B* (Н. А. R. Gibb, Johannes Hendrik Kramers and Évariste Lévi-Provençal, Eds.). Leiden: Brill, 394.
- Мишић, 1987: С. Мишић, Поход султана Мусе на Деспотовину 1413. године и источна српско-турска граница. Београд: *Историјски гласник*, I–II, 75–88.
- Мишић, 1997: С. Мишић, Пирот под српском влашћу у средњем веку, у: *Пиротска буна 1836 : (са посебним освртом на ослободилачки покрет у Пироту)*

- и Понишављу од турског освајања до ослобођења 1877/78) : Научни скуп, Пирот, 14-16. јуни 1996 : зборник радова* (Приредили Борислава Лилић и Нина Мартиновић). Пирот: Наша слобода, 49–57.
- Мишић, 2002: С. Мишић, *Југоисточна Србија средњег века*. Врање: Међуопштински архив Врање; Удружење историчара Браничева и Тимочке крајине Пожаревац.
- Niermeyer, 1976: J. F. Niermeyer, Oppidum, in: *Mediae Latinitatis lexicon minus* (Jan Frederik Niermeyer, Ed.). Leiden: Brill, 740.
- Пејић, 1996: П. Пејић, *Пиротски град кроз векове*. Пирот: П. Пејић.
- Пејић, 2015: П. Пејић, *Античка топографија пиротског краја* (Докторска дисертација). Београд: Филозофски факултет, Универзитет у Београду.
- Петровић, 1954: Н. Петровић, Пиротски град. Београд: *Старинар*, V-VI, 295–304.
- Поповић 1989: М. Поповић, Утврђења моравске Србије, у: *Свети Кнез Лазар: споменица о шестој стогодишњици Косовског боја* (Приредили: Епископ Рашко-Призренски Павле и др.). Београд: Свети Архијерски Синод Српске Православне Цркве, 71–87.
- Reinert, 1993: S. W. Reinert, From Nis to Kosovo Polje: Reflections on Murad I's Final Years, in: *The Ottoman Emirate (1300-1389)* (Elizabeth Zachariadou, Ed.). Rethymnon: Crete University press, 169–210.
- Schmitt, 2016: O. J. Schmitt, The Ottoman Conquest of the Balkans and Its Historical Arenas: on the Relationship between Regional and Supraregional History, in: *The Ottoman Conquest of the Balkans: Interpretations and Research Debates* (Oliver Jens Schmitt, Ed.). Wien: Austrian Academy of Sciences Press, 7–46.
- Шкриванић, 1974: Г. Шкриванић, *Путеви у средњовековној Србији*. Београд: Туристичка штампа.
- Шуица, 2000: М. Шуица, *Немирно доба српског средњег века. Властела обласних господара*. Београд: Службени лист СРЈ.
- Шуица, 2006: М. Шуица, Приповести о српско-турским окршајима и „страх од Турака“ 1386. године. Београд: *Историјски часопис*, LIII, 93–122.
- Шуица, 2007: М. Шуица, Моравска Србија на крају XIV века : питање државно-правног континуитета у светлу ограниченог суверенитета, у: *Моравска Србија : историја, култура, уметност* (Приредио: Синиша Мишић). Крушевац; Београд: Историјски архив Крушевац; Одељење за историју Филозофског факултета, 35–51.
- Симић, 1991: Г. Симић, Палата Голубачког града. Београд: *Саопштења*, XXII-XXIII, 77–101.
- Svátek 2015: J. Svátek, La vision de la croisade dans le récit de Bertrandon de la Broquière, dans: *Histoires et mémoires des croisades à la fin du Moyen ge* (Martin Nejedlý et J. Svátek, Eds.). Toulouse: Presses universitaires du Midi. <<http://books.openedition.org/pumi/16537>>. Généré le 02 janvier 2024.
- Васић Петровић, 2010: Е. Васић Петровић, Преглед античких и рановизантијских локалитета на простору данашњег Пирота, у: *Ниш и Византија VIII* (Приредио: Миша Ракоција). Ниш: Универзитет у Нишу; Град Ниш, 441–446.

- Велкова и Панајотовић, 2018: С. Велкова и М. Панајотовић, Ишчезла исламска здања Пирота, у: *Пирот – од турске касабе до модерног града преко Берлина и Версаја: зборник радова* (Приредио: Милош Јагодић). Пирот: Историјски архив Пирот, 50–62.
- Живојиновић, 1972: М. Живојиновић, *Светогорске келије и тргови у средњем веку*. Београд: Византолошки институт САНУ.
- Зиројевић, 1980: О. Зиројевић, Око имена Шехиркеј. Београд: *Историјски часопис*, XXVII, 233–236.

Igor Stamenović

HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE TOWN OF PIROT FROM THE SECOND HALF OF THE 14TH CENTURY TO THE END OF THE 15TH CENTURY

Summary

The paper examines the impact of political, social, and economic processes on the trajectories of urban development in late medieval Pirot. Christian-Ottoman conflicts on the southeastern Serbian-Ottoman frontier prominently highlighted the military and defensive functions of the city. A consequence of this process was the construction of a new fortress in Pirot during the rule of Prince Lazar (1373–1389) and Despot Stefan Lazarević (1389–1427). Simultaneously, a noticeable weakening of civil functions, accompanied by depopulation due to frequent wars, occurred. The establishment of Ottoman rule from the late 14th century was accompanied by a gradual process of orientalization of the city. Through the analysis of notes from travelogues, treatises, and chronicles, the paper explores the perception of Pirot's appearance and function in the eyes of contemporaries. Additionally, to the extent allowed by scarce primary sources, it provides an overview of the revitalization of civil and economic factors in urban life after the mid-15th century.

Keywords: Pirot, urban history, prince Lazar, despot Stefan, orientalization.